

Krzysztof Ślusarek*

orcid.org/0000-0002-2387-649X

Volodymyr Dolinovskyi**

orcid.org/0000-0002-1976-5068

Inwentarze ekonomiczne z przełomu XVIII i XIX wieku jako źródło do odtworzenia infrastruktury budowlanej miast

Economic Inventories from the End of the Eighteenth and the Start of the Nineteenth Century as a Source for Reconstructing the Architectural Infrastructure of Towns

Słowa kluczowe: miasta, inwentarze ekonomiczne, infrastruktura budowlana, I i III zabór austriacki

Keywords: cities, economic inventories, construction infrastructure, first and second Austrian partition

Wprowadzenie

Inwentarze majątkowe, czyli opisy majątku ruchomego i nieruchomego, mają duże walory poznawcze, umożliwiające wszechstronne badania wielu aspektów działalności człowieka. Nic więc dziwnego, że są źródłem, po które chętnie sięgają zarówno historycy, jak i historycy sztuki oraz architekci. Współcześnie ten typ dokumentacji wykorzystywany jest przeważnie przez badaczy dziejów nowożytnych, przy czym w orbicie ich zainteresowań znajdują się głównie inwentarze dóbr ziemskich, budowli i ruchomości.

Inwentarze dóbr ziemskich wykorzystywane są najczęściej w badaniach położenia prawnego i struktury społecznej ludności wsi oraz architektury i wyposażenia dworców szlacheckich¹. Inwentarze budowli, w tym pałaców, dworów, kościołów, klasztorów, folwarków, czyli szczegółowe opisy budynków zawierające m.in. informacje o materiale, z jakiego zostały wykonane, liczbie pomieszczeń i sposobie ich wykończenia oraz technicznym stanie budowli, znajdują uznanie głównie historyków sztuki i architektów². Z kolei inwentarze ruchomości – wykazy majątku ruchomego różnych osób,

Introduction

Property inventories, which document movable and immovable assets, have significant cognitive value, as they enable the comprehensive investigation of many aspects of human activity. It is no wonder then that they are a source often used by historians, arts historians and architects. At present, this type of documentation is mostly used by scholars of the early modern period, with their interests mostly revolving around real estate inventories, buildings and movable goods.

Real estate inventories are typically used in investigating the legal placement and social structure of a village's population and the facilities and equipment of noble manors.¹ Building inventories, including those of palaces, mansions, churches, monasteries or granges, which are detailed descriptions of buildings that include, among others, information about the material used to build them, the number of rooms and their finishes and the technical condition of the structure, are prized mainly by arts historians and architects.² Inventories of movable goods—documents that list the movable assets of various individuals, the furnishings

* dr hab., prof. UJ, Instytut Historii Uniwersytetu Jagiellońskiego

** dr, Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie

* *Ph.D. D.Sc. Associate Professor of JU, Institute of History, Jagiellonian University*

** *Ph.D., Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv*

Cytowanie / Citation: Ślusarek K., Dolinovskyi V. Economic Inventories from the End of the Eighteenth and the Start of the Nineteenth Century as a Source for Reconstructing the Architectural Infrastructure of Towns. *Wiadomości Konserwatorskie – Journal of Heritage Conservation* 2021, 67:35–48

Otrzymano / Received: 8.04.2021 • **Zaakceptowano / Accepted:** 2.07.2021

doi: 10.48234/WK67INVENTORIES

Praca dopuszczona do druku po recenzjach

Article accepted for publishing after reviews

wyposażenia budynków mieszkalnych (w tym rezydencjonalnych) i obiektów gospodarczych – są podstawą studiów z zakresu kultury materialnej, a ostatnio także nad życiem codziennym i mentalnością³.

Mimo tak szerokiego wykorzystania inwentarzy ekonomicznych źródła tego rodzaju są rzadko używane do badań nad dziejami miast. Jako przykład nielicznych studiów, jakie ukazały się w ostatnim czasie, można wskazać prace Wiktora Atamanenki⁴, Mykoły Blyzniaka⁵, Andrija Felonjuka⁶, Mariusza Lubczyńskiego⁷ i Tarasa Wychowańca⁸. Sporadycznie pojawiają się też krytyczne wydania inwentarzy miast⁹.

Celem artykułu jest prezentacja możliwości zastosowania inwentarzy ekonomicznych do badań nad odtworzeniem historycznej infrastruktury miast. Podstawę źródłową rozważań stanowią dotychczas bardzo rzadko wykorzystywane inwentarze z przełomu XVIII i XIX wieku, dotyczące miast leżących w granicach I i III zaboru austriackiego. Do szczegółowych badań wybrano inwentarze takich ośrodków miejskich, jak: Jezupol, Markopol, Mielnica, Niżniów, Obertyn, Przecław, Sasów, Toporów, Zabłotów i Zaleszczyki z obszaru I zaboru oraz Opoczno, Pińczów i Pacanów z terenu III zaboru austriackiego.

Konstrukcja inwentarzy

Opisy miast najczęściej stanowią integralną część inwentarzy ekonomicznych większych kompleksów majątkowych, czyli kluczy dóbr. Spisywano je zwykle w chwili oddania dóbr w dzierżawę, przejęcia przez nowego właściciela lub w razie potrzeby ustalenia ich wartości. Podstawowym celem sporządzenia takiego dokumentu było oszacowanie wartości majątku, dlatego ujmowano w nim wszystkie przychody oraz wydatki i obciążenia.

Inwentarze ekonomiczne z przełomu XVIII i XIX wieku składały się zwykle z sześciu podstawowych części: 1) ogólnej charakterystyki dóbr; 2) opisu zabudowań; 3) wykazu gruntów; 4) wyszczególnienia osiadłości i mieszkańców; 5) opisu powinności poddańczych; 6) sumariusza intraty. W zależności od przeznaczenia inwentarza powyższy układ mógł być zaburzony. Nie zawsze bowiem występowały wszystkie części, np. niekiedy pomijano ogólną charakterystykę majątku lub sumariusz intraty. Różny był też stopień szczegółowości przekazywanych informacji.

W ogólnej charakterystyce na ogół podawano nazwisko właściciela dóbr, określano ich położenie i granice, wykazywano łączne obciążenia podatkowe, a nawet wymieniano niektóre budowle. Tak szeroki zakres informacji znajduje się m.in. we wstępnej części inwentarza klucza pińczowskiego z 1798. Odnotowano w nim, że klucz ten był częścią należącego do Wielopolskich Margrabstwa Pińczowskiego, sam zaś Pińczów leżał nad rzeką Nidą i składał się z dwóch połączonych organizmów osadniczych, tj. miasta Pińczowa z kościołem parafialnym i miasta Mirowa z klasztorem Reformatów¹⁰. Z kolei w datowanym na rok 1792 in-

of residential buildings (including mansions) and out-buildings—are the basis for studying material culture, everyday life and mentality.³

Despite such extensive use of economic inventories, sources of this type are rarely used in investigating the history of cities. One example of the few studies that have been published lately include the works of Victor Atamanenko,⁴ Mykola Blyzniak,⁵ Andriy Felhonyuk,⁶ Mariusz Lubczyński⁷ and Taras Vykhoivanets.⁸ Critical publications of city inventories are also published at times.⁹

The objective of this paper is to present the potential of applying economic inventories to studying the recreation of historical urban infrastructure. The source basis for the discussion presented are previously rarely used inventories from the end of the eighteenth and the beginning of the nineteenth century, which concerned towns located within the borders of the first and third Austrian partition. Inventories of cities like Jezupol, Markopol, Mielnica, Niżniów, Obertyn, Przecław, Sasów, Toporów, Zabłotów and Zaleszczyki from the first partition, and Opoczno, Pińczów and Pacanów from the third Austrian partition were selected for in-depth investigation.

Structure of inventories

Descriptions typically formed an integral part of economic inventories of larger property complexes, namely property estates. They were typically written when a property was leased, taken over by a new owner or, as need required, their value had to be assessed. The main purpose of preparing such a document was to assess the value of a property, which is why all incomes, expenses and dues were listed in it.

Economic inventories from the end of the eighteenth and the beginning of the nineteenth centuries typically consisted of six main sections: 1) a general overview of a property; 2) a description of buildings; 3) land records; 4) a residences and resident record; 5) an overview of subject duties; 6) an income summary. Depending on an inventory's purpose, this layout could be disrupted. Not all parts were always present, e.g., sometimes the general overview of a property or the income summary were left out. The level of detail of the information presented could vary.

The general overview of a property typically included the name of a property's owner, the property's location and borders, its combined tax expenses, and even some buildings were mentioned. Such a broad scope of information is featured, among others, in the introductory part of the Pińczów estate inventory from 1798. It noted that the estate was the property of the Pińczów Margravate of the Wielopolski family, while Pińczów itself was located on the Nida River and consisted of two combined settlement bodies, namely the town of Pińczów with a parish church, and the town of Mirów with a monastery of the Reformed Congregation of Friars Minor.¹⁰ In the inventory for Markopol, dated to

wentarzu Markopola w cyrkule złoczowskim w Galicji ograniczono się jedynie do wymienienia sąsiadujących z tym miasteczkiem wsi¹¹.

Bardzo złożona była część poświęcona zabudowaniom. Szczegółowo opisywano w niej budynki mieszkalne i gospodarcze, podając takie dane jak m.in.: konstrukcja budowli i rodzaj użytego materiału budowlanego, rozplanowanie, liczba i sposób wykończenia pomieszczeń (podłogi, ściany, powały), rodzaje i liczba otworów okiennych i drzwiowych wraz z opisem sposobu ich zamocowania i zabezpieczenia, rodzaj pokrycia dachowego. Z reguły opisywano również istniejący w budynkach mieszkalnych system grzewczy, podając m.in. rozmieszczenie i rodzaje pieców oraz sposób wyprowadzenia kolumny ponad dach. Niekiedy podawano także informacje o rozmieszczeniu budowli w terenie, określając położenie jednego obiektu względem drugiego.

Nieodzownym elementem każdego opisu zabudowań były uwagi na temat ich stanu technicznego. W tym wypadku najczęściej odnotowywano, czy obiekt był nowo zbudowany, czy też stary i zniszczony. Zły stan zabudowań sygnalizowano w różny sposób. Najczęściej były to dość ogólne sformułowania typu: „rezydencja pańska z pruska budowana wałczą się”¹². Nierzadko jednak spotkać można bardziej precyzyjne opisy, np. w inwentarzu Toporowa z 1806 zabudowania dworskie tak scharakteryzowano:

Za miastem i okopiskiem żydowskim, gdzie przedtem dwór był, na tymże dworzysku i z tegoż dworu jest pozostała oficyna stara, z drzewa w węgły budowana, nad stawem, pod dachem starym dranicami pobitym, zupełnie w ścianach i dachu zdezelowana¹³.

Do opisów budynków często dołączano wykazy znajdującego się w nich wyposażenia. Odnosiło się to głównie do obiektów gospodarczych, np. folwarków, browarów, karczem, kuźni czy warzelni soli.

Wykazy gruntów dworskich zawierały informacje o powierzchni poszczególnych kultur rolnych, w tym pól ornych, łąk, ogrodów, pastwisk, lasów, stawów itp. Zazwyczaj podawano też ich miejscowe nazwy topograficzne i niekiedy położenie w przestrzeni miasta. Na przykład w pochodzącym z 1789 inwentarzu miasta Niżniowa w cyrkule stanisławowskim w Galicji wymieniono pola orne i łąki o toponimach: Za Cegielnią, Na Zalesiu, Na Gojowej Górze, Na Dąbrowie, Na Zagórze, Na Danutynie i Na Żabszy¹⁴. Opis pól zawierał także dane o znajdujących się na nich uprawach oraz wysiewach zbóż.

Niezwykle ważną częścią inwentarzy ekonomicznych był fragment, w którym z imienia i nazwiska wymieniano wszystkich mieszkańców. Część ta miała różne nazwy, np. „osiadłości miasta”, „osiadłości chrześcijan i żydów”, „imiona i nazwiska posiadaczy”, „imiona i nazwiska osiadłych”, „inwentarz miasteczka”, „osiadłości obywateli”. Ujmowano w niej osiadłości, tj. nieruchomości pozostające w użytkowaniu konkretnych mieszkańców, a więc usytuowane w ryn-

1792, in the Złoczów Kreis in Galicia, only the villages bordering the town were listed.¹¹

The section dedicated to buildings was very complex. Residential and service buildings were described in it in great detail, listing information such as the structure of the building, the type of construction material used, the plan, number and interior finishes of rooms (floors, walls, ceilings), the types and number of window and door apertures along with an overview of their fitting and securing, and the type of roofing. A building's heating system was also typically described, listing, among others, the placement and types of furnaces and the way the chimney rose above the roof. Sometimes, information about the placement of a building on the site was given, defining its location relative to another structure.

Notes on a building's technical condition were an inseparable element of every description of buildings. In this case, it was most often noted whether a building was newly built or old and damaged. A building's poor condition was signaled in various ways. These were typically general remarks such as “lordly mansion, built in the Prussian manner, dilapidated.”¹² However, more precise descriptions could sometimes be found, e.g. in the inventory of Toporów from 1806, the manorial buildings were described as follows:

Behind the town and a Jewish settlement, where the mansion had been previously, an old outbuilding remained of this mansion complex and building, made of wooden logs, near a pond, under an old roof clad in boards, its walls and roof completely deteriorated.¹³

Lists of furnishings and equipment located inside buildings were often attached to building descriptions. This applied mostly to service buildings, such as granges, breweries, taverns, smithies or saltworks.

Manorial land records included information about the surface of individual agricultural plots, including those of farmland, meadows, gardens, pastures, forests, ponds, etc. Local topographic names and location within a town's space were also typically given. For instance, in the inventory of the town of Niżniów from 1789, located in the Stanisławów Kreis in Galicia, fields and meadows with the following toponyms were listed: Za Cegielnią, Na Zalesiu, Na Gojowej Górze, Na Dąbrowie, Na Zagórze, Na Danutynie and Na Żabszy.¹⁴ The field overview also included data on the type of crops grown and the sowing of grains. The inventory's fragment that listed all inhabitants was of immense importance. This section could have different names, such as “town residence,” “Christian and Jewish residence,” “holder names and surnames,” “resident names and surnames,” “town inventory,” “citizen residence.” It included residences, namely properties in use by specific residents, and as such houses and cottages located near the market square or in town, with adjacent gardens, properties in the suburbs consisting of houses and fields, various service buildings,

ku lub śródmieściu domy i chałupy z przylegającymi ogrodami, posesje na przedmieściach składające się z domostw i pól uprawnych, różne obiekty gospodarcze, np. folwarki, gorzelnie, browary, karczmy, austerie, sklepy, kramnice. Niekiedy wymieniano też budowle o charakterze publicznym, np. szkoły, szpitale, ratusz. Stosunkowo rzadkie były natomiast wzmianki o budowlach sakralnych, m.in. świątyniach i klasztorach¹⁵.

Zakres informacji podawanych w wykazach osiadłości i mieszkańców był mocno zróżnicowany. Najczęściej zawierały one następujące dane: numer konskrypcyjny osiadłości lub numer domu, imię i nazwisko posiadacza, usytuowanie i wielkość posiadanej przez niego osiadłości (np. domy rynkowe lub zatylnie; osiadłość cało-, pół-, ćwierćgruntowa, zagrodnicza lub chałupnicza¹⁶), liczbę zwierząt gospodarskich (woły, konie), rodzaje i wysokość świadczeń poddańczych. Niekiedy ogół posiadaczy miejskich nieruchomości dzielono na kategorie oddające strukturę wyznaniowo-narodowościową i społeczno-prawną. Na przykład w 1801 mieszkańców Jezupola podzielono na trzy grupy: Żydów, mieszczan i przedmieszczan¹⁷, w inwentarzu Zaleszczyk z 1783 wyodrębniono chrześcijan, kolonistów niemieckich i Żydów¹⁸, natomiast w opisie Obertyna w 1792 – Żydów, mieszczan i przedmieszczan, szlachtę oraz poddanych, tj. chłopów¹⁹. W niektórych inwentarzach podawano też informacje o profesji posiadaczy nieruchomości.

Konstrukcja wykazów osiadłości i mieszkańców niekiedy umożliwia odtworzenie układu przestrzennego miasta. W tym wypadku w pierwszej kolejności można wyodrębnić śródmieście oraz przedmieścia. Na przykład w świetle inwentarza z 1810 Zabłotów dzielił się na śródmieście nazywane „miastem”, w którym były 74 posesje należące wyłącznie do Żydów, oraz przedmieście ze 136 typowo wiejskimi osiadłościami, m.in. cało-, pół- i ćwierćgruntowymi²⁰. Podobna sytuacja była w Mielnicy, gdzie według danych z 1801 „w mieście” znajdowało się 112 posesji (w tym 33 domy i 6 kramnic w rynku, 6 domów zatylnych „w górze” i 24 „w dole” – wszystkie należące do Żydów oraz 43 domy należące do chrześcijan) oraz 105 posesji na przedmieściu Mazurówka i 125 na przedmieściu Wołoszczyzna²¹.

W niektórych inwentarzach zakres informacji jest na tyle szeroki, że można ustalić rozplanowanie domów wzdłuż ulic. Za przykład może tu posłużyć inwentarz Sasowa z 1789. W świetle tego dokumentu – oprócz rynku, w którym były 24 posesje – w mieście znajdowało się 9 ulic (rozplanowanie ulic dobrze ukazano na mapie Miega; zob. ryc. 1): Rynkowa ku Bramie Kotłowskiej (11 domów), Od Dworu (19 domów), Od Kościoła do Dworu (19 domów), Z Rynku do Wału (4 domy), Z Rynku do Stawu (15 domów), Długa (71 domów), Od Bramy Złoczowskiej (10 domów), Za Wałem (93 domy) i Staryki (21 domów)²².

Naturalnym uzupełnieniem wykazu osiadłości i mieszkańców był opis powinności poddańczych. W tej części inwentarza dokonywano kategoryzacji mieszkańców pod względem prawnym i wymieniano

such as granges, distilleries, breweries, taverns, osterias, stores and shop buildings. At times, public buildings were mentioned, such as schools, hospitals or town halls. Mentions of religious buildings, e.g., temples and monasteries, were rare.

The scope of information given in residency and resident records was highly varied. They typically included the following data: the conscription number of a residency or a house number, the holder's name and surname, placement and the size of the residency (e.g., market buildings or outbuildings; a full-, half- or quarter-plot property, either a farmstead or cottage),¹⁶ the number of farm animals (oxen, horses), the types and amount of subject duties. At times, the holders of town properties were divided into categories that reflected their religious, national, and socio-legal structure. For instance, the 1801 residents of Jezupol were divided into three groups: Jews, burghers, and suburb dwellers,¹⁷ while the inventory for Zaleszczyk from 1783 listed Christians, German colonists and Jews,¹⁸ while the overview for Obertyn from 1792—Jews, burghers, suburb dwellers, the nobility and subjects, i.e., serfs.¹⁹ Some inventories also listed the professions of property holders.

The structure of residency and resident records could sometimes be used to recreate a town's spatial layout. In this case, we may be able to identify the town center and the suburbs. For instance, according to an inventory from 1810, Zabłotów was divided into a town center, called “the town,” which featured 74 properties that belonged solely to Jews, a suburb that consisted of 136 typically rural residencies, including full-, half- and quarter-plots.²⁰ A similar situation was in Mielnica, where data from 1801 lists “the town” as consisting of 112 properties (including 33 houses, 6 shops near the market square, 6 outbuildings located “up” and 24 “down”—all of which belonged to Jews—and 43 houses that belonged to Christians) as well as 105 properties in the Mazurówka suburb and 125 in the Wołoszczyzna suburb.²¹

In some inventories, the scope of information is extensive enough that it can be used to determine the layout of houses along streets. The inventory of Sasów from 1789 can be an example of this. According to this document—with the exception of the market, which included 24 properties—the town featured 9 streets (their layout was clearly presented on Mieg's map; see Fig. 1): Rynkowa ku Bramie Kotłowskiej Street (11 houses), Od Dworu Street (19 houses), Od Kościoła do Dworu Street (19 houses), Z Rynku do Wału Street (4 houses), Z Rynku do Stawu (15 houses), Długa Street (71), Od Bramy Złoczowskiej Street (10 houses), Za Wałem Street (93 houses) and Staryki Street (21 houses).²²

The description of subject duties was a natural supplement to the residency and resident record. This part of the inventory featured a legal categorization of residents and mentioned duties to the owner of the landed estate that the residents owed. The items listed included: the yearly or weekly corvee, the types and amount

świadczenia na rzecz właściciela dóbr ziemskich, do jakich byli zobowiązani. Podawano m.in. roczny lub tygodniowy wymiar pańszczyzny, rodzaje i wysokość czynszów oraz danin w naturze, a także wszelkie dodatkowe obowiązki ciężące na poddanych.

Ostatnia część inwentarza gruntowego zawierała zestawienie wszystkich przychodów i wydatków danego majątku w skali roku. W przypadku przychodów, czyli prowentów, sumowano wartość wszelkich możliwych wpływów, w tym z produkcji rolnej lub przemysłowej, świadczeń poddańczych, dzierżawy obiektów mieszkalnych i gospodarczych itp. Od tak uzyskanej sumy odejmowano ekspensę, czyli wszelkie poniesione koszty, w tym m.in. wydatki na wynagrodzenia służby dworskiej, zakup materiałów czy opłacenie podatków. Różnica między prowentem a ekspensą była to intrata, czyli zysk.

Warto dodać, że w niektórych inwentarzach, zwłaszcza sporządzanych w celu oszacowania wartości dóbr ziemskich, do intraty doliczano wartość dworskich zabudowań.

Jak wykorzystywać inwentarze ekonomiczne?

Inwentarze ekonomiczne są znakomitym źródłem do badań nad infrastrukturą budowlaną miast. Największą ich zaletą jest to, że dla przełomu XVIII i XIX wieku występują niemal w skali masowej. Dokumenty takie sporządzano bowiem dla większości ośrodków miejskich. Znaczna ich część dotrwała do czasów współczesnych, choć są rozproszone, tzn. przechowywane w wielu archiwach.

Wykorzystując inwentarze ekonomiczne do odtworzenia historycznej infrastruktury budowlanej, warto pamiętać o właściwej ich interpretacji. Przede wszystkim należy zwrócić uwagę na to, że zawarte w inwentarzach opisy budynków dotyczą jedynie obiektów należących do właściciela dóbr, czyli nie obejmują wszystkich budowli w mieście. Żeby uzyskać pełniejsze dane o liczbie, rodzajach, rozmieszczeniu i przeznaczeniu budynków, konieczna jest dokładna analiza wykazu osiadłości. Niekiedy też warto sięgnąć po inne źródła z tego okresu, np. katastry gruntowe lub mapy.

Dzięki wielopłaszczyznowej, wnikliwej analizie inwentarzy (w tym konfrontacji z innymi źródłami) z powodzeniem można odtworzyć układ przestrzenny miast, ustalić liczbę i rozplanowanie budynków oraz występowanie obiektów sakralnych, użyteczności publicznej i gospodarczych. Można również szczegółowo scharakteryzować budynki dworskie, tj. określić ich liczbę, rodzaje i przeznaczenie, materiał, z jakiego zostały zbudowane, oraz stan techniczny.

Żeby lepiej zilustrować przydatność inwentarzy ekonomicznych do tego typu badań, warto posłużyć się przykładami. Na początek spróbujemy odtworzyć infrastrukturę budowlaną Zaleszczyk, prywatnego miasta malowniczo rozłożonego w zakolu Dniestru, w latach 1782–1809 będącego stolicą cyrkułu. Podstawę źródłową stanowią tu będą inwentarze z lat 1783 i 1791 oraz plan miasta z 1784²³. Z inwentarza z 1783 wynika, że

Ryc. 1. Sasów na mapie Friedricha von Miega z lat 1779–1783; www.mapire.eu (dostęp: 5 VII 2021).

Fig. 1. Sasów on Friedrich von Mieg's map from 1779–1783; www.mapire.eu (accessed: 5 VII 2021).

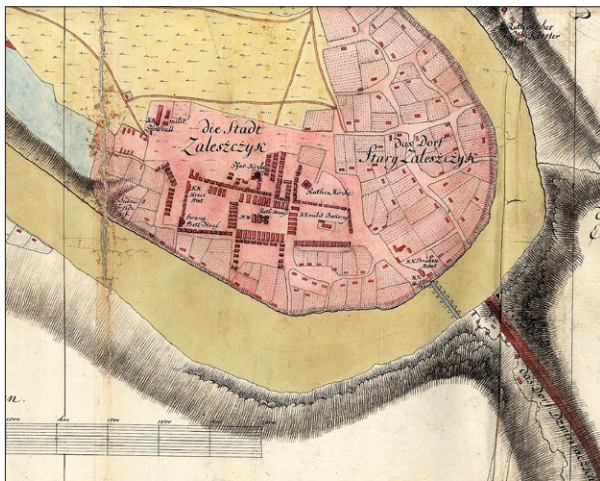
of rent and tribute in kind, as well as any other duties the subjects had to fulfil.

The final part of a land inventory included a yearly balance of all income and expenses of a given estate. In the case of income, or *prowent*, the entirety of all manners of monetary inflows were recorded, including those from agricultural or industrial production, subject duties, the rental of residential and agricultural buildings, etc. Expenses were deducted from this sum, namely all the costs incurred, including the salaries of manorial servants, the purchase of materials or tax payments. The difference between the *prowent* and expenses resulted in profit, listed as *intrata*.

It should be noted that some inventories, especially those prepared to assess the value of a landed estate, included the value of mansion buildings in the profits.

How to use economic inventories?

Economic inventories are an excellent source for investigating the architectural infrastructure of cities and towns. The greatest benefit of their use is that in the period near the end of the eighteenth and the start of the nineteenth centuries, they were written on a high-massive scale. Such documents were drafted for most towns and cities. Their considerable share has survived to the present, although they are scattered, i.e., stored in numerous archives. When using economic inventories to recreate historical architectural infrastructure, it is worth remembering that they should be correctly interpreted. Most importantly, one should keep in mind that the building descriptions featured in the inventories only concern the buildings that belonged to the owner of the estate, which means that they do not include all the buildings of a given town. To obtain a fuller set of data on the number, types, placement and use of buildings, it is necessary to thoroughly analyze a given residency record. At times, it is also beneficial to use other sources from this period, such as land cadasters or maps.

Ryc. 2. Panorama Zaleszczyk z 1784; CPAHUL, f. 146, o. 88, spr. 183, nlb.

Fig. 2. Panorama of Zaleszczyki from 1784; CPAHUL, f. 146, o. 88, spr. 183, nlb.

w Zaleszczykach było około 300 budynków, spośród których co najmniej 283 pełniły funkcje mieszkalne lub mieszkalno-gospodarcze. 75 domów użytkowali mieszkańcy zaliczani do nacji rusko-polskiej, 175 – Żydzi, a 33 niemieccy koloniści²⁴. Większość mieszkańców posiadała własne domy, niektórzy jednak wynajmowali je od właścicielki miasta hr. Teresy z Ossolińskich Potockiej. W inwentarzu wymieniono bowiem 22 dworskie domy czynszowe oraz 4 domki „na wypłat podług ugody puszczone”. Do właścicielki miasta należały jeszcze cztery domy murowane (w tym jeden kryty gontem, drugi ze stajnią) oraz jeden domek „lepiony”, zapewne użytkowane jako karczmy. Ponadto w mieście znajdowała się murowana fabryka sukna, przy której stały dwa dworki, pełniące dawniej funkcje farbiarni i postrzygalni²⁵. Były też ratusz, rezydencja ekonomiczna, czyli dworek użytkowany przez administratora majątku, nowy murowany odwach oraz nowa kuchnia, „na przyjazd cesarski umyślnie wybudowana”²⁶. Do hr. Potockiej należała również tzw. аренда, na którą składało się kilka obiektów gospodarczych, w tym browar piwny, winnica, czyli gorzelnia, mieszczący się przy rynku szynk ze stajnią, woskobojnia, czyli woskownia, mały młyn oraz karczma usytuowana nad przewozem, tj. nad przeprawą przez Dniestr.

Podobne, ale zarazem bardziej precyzyjne informacje o zabudowie zawiera inwentarz Zaleszczyk z roku 1791. Z dokumentu wynika, że w mieście było 298 budynków, spośród których 28 określono jako nowo zbudowane. Najwięcej – w sumie 167 posesji – należało do Żydów, 63 do mieszkańców nacji rusko-polskiej, 58 do niemieckich kolonistów, a 10 było własnością hr. Teresy z Ossolińskich Potockiej. Funkcje mieszkalne lub mieszkalno-użytkowe pełniło 258 obiektów. 31 budowli miało typowo gospodarcze przeznaczenie. Do dworu należały browar, winnica (gorzelnia) oraz młyn i woskobojnica; w rękach mieszkańców Zaleszczyk, głównie Żydów, znajdowały się natomiast jeden sklep oraz 21 winnic. 9 innych budynków uznać można za budow-

By performing a multi-planar, in-depth analysis of inventories (including confronting them with other sources), one can successfully recreate the spatial layout of a town, determine the number and layout of buildings and the presence of religious, public and commercial buildings. One can also make a detailed characterization of mansion buildings, namely identify their number, types and use, the material they were built from and their technical condition.

To better illustrate the usefulness of economic inventories in this type of research, it is beneficial to use examples. First, let us attempt to recreate the architectural infrastructure of Zaleszczyki, a private town picturesquely situated in a bend of the Dniester River, which was the capital of a Kreis in the years 1782–1809. The source basis here will be provided by inventories from 1783 and 1791, as well as a plan of the town from 1784.²³ The inventory from 1783 indicates that Zaleszczyki featured around 300 buildings, among which at least 283 buildings were residential or part-residential, part-commercial. Residents listed as being of Ruthenian-Polish nationality occupied 75 houses, Jews occupied 175, and German colonists occupied 33.²⁴ Most residents had their own houses, but some rented them from the town’s owner, Countess Teresa Potocka nee Ossolińska. The inventory lists 22 manorial tenement houses and 4 houses “rented out by contract.” The town’s owner also held four masonry buildings (including one with shingled roofing, and another with a stable), and one “molded” house, all of which were probably used as taverns. Furthermore, the town had a masonry broadcloth factory with two manors near it, that previously acted as a dying and a shearing house, respectively.²⁵ There was also a town hall, an economic residence, which was a manor used by the estate’s administrator, a new masonry guard post and a new kitchen, “intentionally built for the emperor’s arrival.”²⁶ Countess Potocka also owned a so-called lease, which consisted of several service buildings, including a beer brewery, a winery, which was a distillery, a tavern, and stables located near the market square, a candlemaking workshop, a small mill and a tavern near the Dniester crossing.

Similar, yet more precise information about development is featured in the inventory for Zaleszczyki from 1791. The document states that there were 298 buildings in the town, of which 28 were listed as newly built. The greatest amount of buildings—167 properties in total—belonged to Jews, 63 belonged to Ruthenian-Polish nationals and 58 to German colonists, while 10 were the property of Countess Teresa Potocka nee Ossolińska. Among the buildings, 258 had either a residential or residential and commercial function. The buildings with a typically commercial function numbered 31. The mansion owned a brewery, winery (distillery), and a mill and candlemaking workshop; the residents of Zaleszczyki, mostly Jews, owned one store and 21 wineries, while 9 other buildings could be regarded as public. These were 4 buildings

le o charakterze publicznym. Były to 4 domy należące do gmin wyznaniowych (3 do gminy ewangelickiej, jeden do gminy żydowskiej), plebania i szkoła ruska oraz ratusz, siedziba urzędu cyrkularnego i odwach.

Na planie Zaleszczyk z roku 1784 (ryc. 2) zaznaczono kilka innych budynków, które nie zostały ujęte w obu inwentarzach. Były to trzy świątynie: kościół parafialny, cerkiew unicka i zbór ewangelicki oraz wojskowe stajnie i piekarnia. Oddzielnie oznaczono także cmentarz żydowski.

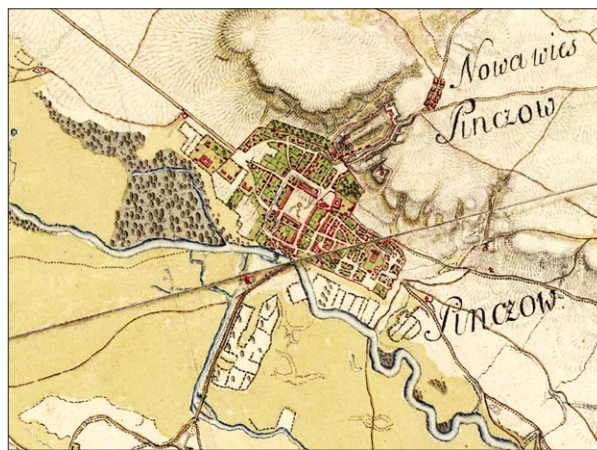
Zaleszczyki ulokowane były w zakolu Dniestru, a właściwie w jego zachodniej części, gdyż w części wschodniej leżała wieś Stare Zaleszczyki. Powierzchnia miasta była niewielka, wynosiła bowiem zaledwie 30 mórg 492 1/3 sążnia, tj. 17,44 ha²⁷. Zabudowa miejska koncentrowała się wokół rynku (w kształcie zbliżonym do trapezu), pośrodku którego stał ratusz, a obok niego odwach. Można również wydzielić dwa kwartały zamknięte ulicami: jeden na wschód od rynku z wojskową piekarnią pośrodku, drugi – na zachód od rynku z pustym placem pośrodku (w tym kwartale usytuowane były zbór ewangelicki i urząd cyrkularny). Zwarta zabudowa z wytyczonymi ulicami występowała także na północ od rynku, w rejonie kościoła parafialnego. Kwartał leżący na południe od rynku zabudowany był tylko wzdłuż trzech pierzei. Na pozostałym obszarze miasta znajdowały się ogrody, a wśród nich pojedyncze budynki.

Warto jeszcze dodać, że Zaleszczyki posiadały wodociąg, którym sprowadzono do miasta wodę. Instalacja utrzymywana była przez właścicielkę miasta, a mieszkańcy w zamian za korzystanie z wodociągu płacili specjalny czynsz, zwany rurnym²⁸.

Drugi przykład to leżące nad rzeką Nidą miasto Pińczów (ryc. 4). Z inwentarza ekonomicznego klucza pińczowskiego z roku 1798²⁹ wynika, że należące do margrabiego Franciszka Wielopolskiego³⁰ miasto miało dość specyficzny układ przestrzenny. Składało się bowiem ze stanowiących jeden organizm osadniczy dwóch miast: Pińczowa i Mirowa, tj. ze starego miasta Pińczowa i położonego na wschód od niego Nowego Miasta Mirowa, założonego w 1592 przez Zygmunta Myszkowskiego, a w 1612 włączonego do Pińczowa³¹.

Według inwentarza z roku 1798 w mieście było co najmniej 376 budynków, w tym 263 w Pińczowie i 113 w Mirowie. Do tego należy jeszcze doliczyć kościół parafialny, pałac Wielopolskich (ryc. 5) z oficynami oraz zabudowania folwarczne, które nie zostały ujęte w wykazie miejskich osiadłości.

Zarówno w Pińczowie, jak i w Mirowie wyodrębniono ulice. W Pińczowie było 12 ulic (w nawiasie liczba domostw): Zamkowa (7), Rynek (32), Ptasia (14), Nowy Świat (20), Targowisko Świńskie (18), Jędrzejowska (9), Pałęska (8), Młyńska (40), Krakowska (18), Tylnia ku Mirowu (12), Rzeźnicza (31) i Za Bożnicą (54). W Mirowie były tylko 4 ulice: Pińczowska (29), Reformacka (14), Boczna (13) i Górna (57). Większość budynków pełniła funkcje mieszkalne lub mieszkalno-użytkowe, ale było też sporo budowli o charakterze publicznym lub gospodarczym. Na przykład w Pińczo-

Ryc. 4. Pińczów na mapie Antona Mayera von Heldensfelda z lat 1801–1804; www.mapire.eu (dostęp: 7 IV 2021).

Fig. 4. Pińczów on Anton Mayer von Heldensfeld's map from 1801–1804; www.mapire.eu (accessed: 7 IV 2021).

owned by religious communities (3 by the Evangelical community, one by the Jewish community), a parish house, a Ruthenian school and a town hall, the seat of the Kreis office and a guard post.

The plan of Zaleszczyki from 1784 (Fig. 2) featured several other buildings that were not listed in both inventories. These were three temples: a parish church, a Uniate Orthodox church and an Evangelical church, a military stable and a bakery. The local Jewish cemetery was also marked separately.

Zaleszczyki was located in a bend of the Dniester River, in its western part, as the village of Stare Zaleszczyki was located in the eastern section. The town's surface was rather small, as it amounted to 30 morgas and 492 1/3 fathoms, which is 17.44 ha.²⁷ The urban development was grouped around a market square (in a shape similar to a trapeze), at the center of which there was a town hall, with a nearby guard post. Two town blocks enclosed by streets can also be isolated: one to the east of the market square, with a military bakery at its center, and a second, to the west of the market square, with an empty space inside (this block included the Evangelical church and Kreis office). Compact development with demarcated streets was also present to the north of the market square, near the parish church. The block located south of the market square was developed only along three frontages. The remaining area of the town was covered by gardens, with singular buildings among them.

It is also worth noting that Zaleszczyki had a water supply system that was used to provide water to the town. The installation was maintained by the town's owner, and the residents, in exchange for using it, paid a special type of rent, called *rurne* (pipe fee).²⁸

The second case is the town of Pińczów, located along the Nida River (Fig. 4). The economic inventory of the Pińczów estate from 1798 states that the town, which belonged to Margrave Franciszek Wielopolski, had quite a peculiar spatial layout. It consisted of two towns combined into a single settlement body:

Ryc. 5. Pałac Wielopolskich w Pińczowie, 1916; Oesterreichisches Staatsarchiv; <https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=2228870> (dostęp: 10 V 2021).

Fig. 5. Palace of the Wielopolski family in Pińczów, 1916; Oesterreichisches Staatsarchiv; <https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=2228870> (accessed: 10 V 2021).

wie przy Rynku znajdowały się ratusz i akademia, czyli budynek szkolny, przy ul. Młyńskiej – woszczarnia, tj. woskownia, przy ul. Krakowskiej – katolicki szpital dla ubogich, przy ul. Tylnej ku Mirowu – probostwo, a przy ul. Rzeźnicznej – dwie bożnice żydowskie (mała i wielka); w Mirowie wymieniono jedynie klasztor Reformatów (przy ul. Reformackiej).

Zabudowania dworskie koncentrowały się w trzech rejonach miasta. Centralnym ich punktem był oczywiście pałac o dwóch kondygnacjach, usytuowany na północ od rynku. Z inwentarza wynika, że mury tej budowli były w dobrym stanie, ale wnętrza (obicia ścian, meble, kominki, okna itp.) zostały zniszczone „przez ostatnią rewolucję”³². Na południe od pałacu (w kierunku rynku) znajdował się otoczony murem, ale zaniedbany ogród włoski ze zniszczoną altaną. W sąsiedztwie były też oficyny zajmowane przez zarządcę klucza pińczowskiego i leśniczego, a także stajnie, zniszczona kuźnia, wozownia, altana, ogród oraz zwierzyńiec. Na wzgórzu za pałacem zlokalizowany był stary zamek, zburzony i rozebrany³³. Przy Bramie Zamkowej, usytuowanej przy trakcie prowadzącym do Pińczowa od strony Kielc, znajdowała się kordegarda z budką wartowniczą. Natomiast na wzgórzu za oficyną leśniczego był istniejący do dzisiaj kościółek św. Anny.

Drugi kompleks budowli dworskich mieścił się w obrębie Pińczowa. Obejmował murowany domek przy ul. Zamkowej, ogrodzony płotem z chrustu murowany dworek na tyłach ogrodu włoskiego ze stajnią, z małą wozownią i chlewikami, a także kamienną fontannę na środku rynku, do której „woda z gór rurami podziemnymi [była] prowadzona”. Ponadto przy Bramie Krakowskiej, znajdującej się przy wjeździe do miasta od strony południowej, były woszczarnia (woskownia) i waga miejska.

W skład trzeciego kompleksu budowli dworskich wchodził folwark podmiejski, usytuowany przy Bramie Jędrzejowskiej, z gumnem, kurnikami, oborami, chlewami, stajniami, spichlerzami, stodołami i kuźnią. Przy

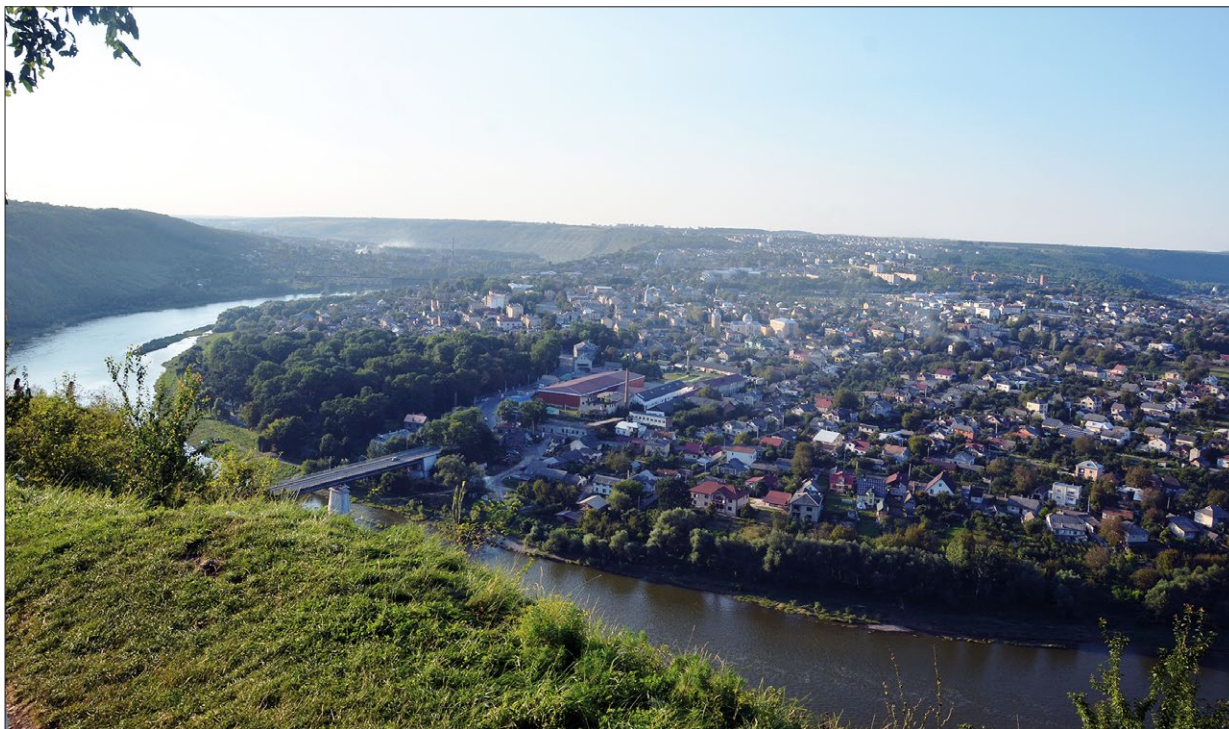
Pińczów and Mirów, that is, the old town of Pińczów and the New Town of Mirów to its east, established in 1592 by Zygmunt Myszkowski, and incorporated into Pińczów in 1612.³¹

According to the inventory from 1798, the town featured at least 376 buildings, of which 263 were in Pińczów and 113 in Mirów. To this we should add a parish church, the Wielopolski family palace (Fig. 5) with outbuildings, and a grange complex, which was not listed in the residency record.

Streets were demarcated in both Pińczów and Mirów. In Pińczów, there were twelve streets (the number of houses is given in parentheses): Zamkowa (7), Rynek (32), Ptasia (14), Nowy Świat (20), Targowisko Świńskie (18), Jędrzejowska (9), Pałęska (8), Młyńska (40), Krakowska (18), Tylnia ku Mirowu (12), Rzeźnicza (31) and Za Bożnicą (54). In Mirów, there were only four streets: Pińczowska (29), Reformacka (14), Boczna (13) and Górna (57). Most buildings fulfilled either a residential or residential-commercial functions, but there were also many public and commercial buildings. For instance, at the Market Square in Pińczów, there was a town hall and an academy, which was a school, and at Młyńska Street—a waxworks—at Krakowska Street there was a Catholic hospital for the poor, at Tylna ku Mirowu Street a parish house, and at Rzeźnicza Street—two Jewish synagogues (a small and large one); in Mirów, only the monastery of the Reformed Congregation of Friars Minor is mentioned (at Reformacka Street).

Manorial buildings were grouped in three areas of the town. Their central point was of course a two-level palace, situated to the north of the market square. The inventory states that the walls of this building were in good condition, but its interiors (wall lining, furniture, fireplaces, windows, etc.), were damaged “by the latest revolution.”³² To the south of the palace (in the direction of the market), there was a walled, yet neglected Italian garden, with a damaged gazebo. Nearby there were also outbuildings occupied by the governor of the Pińczów estate and a forester, as well as stables, a damaged smithy, coach houses, a gazebo, a garden and a bestiary. On the hill above the palace there used to be an old castle that had been demolished and dismantled.³³ Near the Castle Gate, situated near the route leading to Pińczów from Kielce, there was a lodge with a small guard post. On the hill behind the forest ranger’s outbuilding, there was the small Church of St. Anne, which exists to this day.

The second complex of manorial buildings was located within Pińczów. It consisted of a masonry house at Zamkowa Street, a masonry manor with a fence made of branches, located at the back of the Italian garden, with a stable, a small coach house and pig pens, as well as a stone fountain at the center of the market, to which “water from the mountains was supplied by pipes.” Furthermore, near the Cracow Gate, located near the southern entry to the town, there was a waxworks and the town’s weighing house.

Ryc. 3. Panorama Zaleszczyk, widok współczesny; fot. K. Ślusarek, 2018.

Fig. 3. *Panorama of Zaleszczyki, current state; photo by K. Ślusarek, 2018.*

folwarku znajdowały się także pisaria, czyli niewielki budynek zajmowany przez pisarza folwarcznego, oraz dwie chałupy: jedna dla karbowego, druga dla strażnika. Ponadto przy ul. Jędrzejowskiej był też browar.

Gdzie szukać inwentarzy?

Z powyższych przykładów wynika, że inwentarze ekonomiczne są znakomitym źródłem umożliwiającym odtworzenie układu przestrzennego i infrastruktury miast, zwłaszcza gdy historyczna zabudowa uległa bezpowrotnemu zniszczeniu (np. w odniesieniu do Zaleszczyk, które w czasie I wojny światowej zostały w znacznym stopniu zdewastowane³⁴, współczesną zabudowę ilustruje ryc. 3). W polskich i zagranicznych archiwach i bibliotekach zachowało się dość dużo dokumentów dotyczących ziem, jakie w wyniku I i III rozbioru Polski znalazły się pod rządami Austrii. Nie sposób jednak wymienił wszystkich zespołów archiwalnych, w których można znaleźć inwentarze, dlatego skoncentrujemy się na najważniejszych.

W Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie najwięcej inwentarzy ekonomicznych jest w aktach podworskich i rodowych. Na uwagę zasługują m.in. zespoły (w nawiasie wymieniamy niektóre miasta, dla których zachowały się inwentarze ekonomiczne): Archiwum Gospodarcze Wilanowskie (Przeworsk, Opatów), Archiwum Potockich z Łańcuta (Łańcut, Żołynia, Narajów, Brzeżany, Grzymałów, Touste, Tarnoruda, Wiśnicz) i Archiwum Warszawskie Radziwiłłów (Żółkiew). Warto też sięgnąć po dokumentację przechowywaną w dwóch innych zespołach: Zbiór

The third complex of manorial buildings included a suburban grange, situated near the Jędrzejów Gate, with a roofed threshing floor, chicken pens, barns, pig pens, stables, granaries, sheds, and a blacksmith's shop. Near the grange there was also a scribe's office, occupied by the grange's scribe, and two cottages: one for a tallyman and one for a guard. In addition, there was a brewery at Jędrzejowska Street.

Where to look for inventories?

Based on the cases above, it can be seen that economic inventories are an excellent source that allows for recreating the spatial layout and infrastructure of towns, especially when historical development has been irreplaceably destroyed (e.g., in Zaleszczyki, which was significantly damaged during the First World War,³⁴ with its contemporary development presented in Fig. 3). A sizeable amount of land documents concerning territory that found itself under Austrian government as a result of the first and third partitions of Poland have survived in Polish and foreign archives and libraries. However, it is not possible to list all archival complexes where inventories can be found, which is why we will focus on the most important ones.

In the Main Archive of Historical Files in Warsaw, the greatest amount of economic inventories can be found in post-manorial and family sections. Of note are, among others, the following record sets (in parentheses we will list some towns for which economic inventories have survived): the Wilanów Economic Archives (Przeworsk, Opatów), the Łańcut Potocki Family Archives

Aleksandra Czołowskiego (Sokal, Złoczów, Pomorzany, Trembowla, Busk, Załóżce Nowe) oraz Centralne Władze Wyznaniowe Królestwa Polskiego (inventarze miast należących do skasowanych w XIX w. klasztorów, m.in. Jędrzejów).

W Archiwum Narodowym w Krakowie uwagę badaczy powinny zwrócić następujące kolekcje: Archiwum Krzeszowickie Potockich (Staszów), Archiwum Sanguszków (Tarnów), Archiwum Tomkowiczów z Kobiernic (Zator), Archiwum dóbr Zator (Zator), Drobnie zbiory – zbiory szczątków (Żywiec), a także C.K. Sąd Szlachecki w Tarnowie i Teki Antoniego Schneidra.

Archiwa podworskie, w których znaleźć można inventarze miast, przechowywane są także w kilku innych archiwach: Archiwum Państwowe w Kielcach – Archiwum Małachowskich z Białaczowa (Opoczno), Archiwum Ordynacji Myszkowskich (Pińczów, Książ Wielki), Zbiór luźnych akt majątkowych, listów i materiałów ulotnych rodzin i rodów z województwa kieleckiego (Sobków), Archiwum dóbr staszowskich (Pacanów, Staszów); Archiwum Państwowe w Lublinie – Archiwum Ordynacji Zamojskiej (Zamość, Tomaszów), Akta dóbr Lubartów (Lubartów), Archiwum Zamojskich z Włodawy (Włodawa); Archiwum Państwowe w Rzeszowie – Archiwum podworskie rodziny Jaworskich Starzeńskich z Góry Ropczyckiej (Ropczyce).

Inventarze ekonomiczne można znaleźć również w aktach miejskich. Należy wykorzystać m.in. zbiory: Archiwum Państwowego w Katowicach Oddział w Oświęcimiu (Lanckorona), Archiwum Państwowego w Lublinie (m.in. Bychawa, Grabowiec, Horodło, Hrubieszów, Józefów, Kryłów, Kurów, Lublin, Zamość), Archiwum Państwowego w Przemyślu (m.in. Brzozów, Jarosław, Leżajsk, Płazów, Przemyśl, Przeworsk, Ulanów), Archiwum Państwowego w Rzeszowie (m.in. Łańcut, Ropczyce, Rzeszów, Sokołów Małopolski, Tyczyn). Bogate zbiory inventarzy miast znajdują się jeszcze w Archiwum Państwowym w Radomiu, w zespole Zarząd Rolnictwa i Dóbr Państwowych Guberni Radomskiej, Kieleckiej, Lubelskiej, Siedleckiej (dokumentacja tzw. miast rządowych, tj. dawnych królewskich, i miast kościelnych, m.in. Małogoszcz, Parczew, Szydłowiec) i w Bibliotece Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (inventarze przechowywane przed II wojną światową we lwowskim Ossolineum, m.in. Biecz, Brzesko, Chyrów, Domaradz, Dynów, Jezierzany, Pilzno, Trembowla).

Bogate zbiory inventarzy ekonomicznych posiadają archiwa i biblioteki ukraińskie, zwłaszcza lwowskie. W Centralnym Państwowym Archiwum Historycznym Ukrainy we Lwowie tego typu dokumentacja znajduje się w kilku zespołach archiwalnych. Najwięcej inventarzy zgromadzono w fondzie 134: Kolekcja dokumentów dotyczących majątków szlacheckich z terytorium ruskiego, wołyńskiego, podolskiego i innych województw (m.in. Bełz, Brzozdowce, Brody, Chorostków, Gwoździec, Leszniów, Niżniów, Ober-

Łańcut, Żołyń, Narajów, Brzeżany, Grzymałów, Touste, Tarnoruda, Wiśnicz), and the Warsaw Archives of the Radziwiłł Family (Zółkiew). It is also worth exploring the documentation stored in two other record sets: the Aleksander Czołowski Collection (Sokal, Złoczów, Pomorzany, Trembowla, Busk, Załóżce Nowe) and the Central Religion Authority of the Kingdom of Poland (inventories of towns belonging to monasteries dissolved in the nineteenth century, e.g., Jędrzejów).

In the National Archive in Cracow, the following collections should attract the attention of scholars: the Krzeszowice Archives of the Potocki Family (Staszów), the Sanguszek archives (Tarnów), the Kobiernice Tomkowicz Family Archives (Zator), the Zator Estate Archives (Zator), Small collections—trace collections (Żywiec), and the Imperial-Royal Noble Court in Tarnów and the Antoni Schneider Files.

Post-manorial archives in which town inventories can be found, are stored in a number of other archives: the State Archives in Kielce—the Białaczów Małachowski Family archives (Opoczno), the Myszkowski Fee Tail Archives (Pińczów, Książ Wielki), the Loose property files, letters and non-fixed materials of the families and houses of the Kielce Voivodeship (Sobków), the Staszów Estate Archives (Pacanów, Staszów); the State Archives in Lublin—the Zamoyski Fee Tail Archives (Zamość, Tomaszów), the Lubartów Estate Files (Lubartów), the Włodawa Zamoyski Family Archives (Włodawa), the State Archives in Rzeszów—the Post-manorial archives of the Jaworski Starzeński Family from Góra Ropczycka (Ropczyce).

Economic inventories can also be found in municipal files. The following collections, among others, should be used: the State Archives of Katowice, Oświęcim Branch (Lanckorona), the State Archives in Lublin (e.g., Bychawa, Grabowiec, Horodło, Hrubieszów, Józefów, Kryłów, Kurów, Lublin, Zamość), the State Archives in Przemyśl (e.g., Brzozów, Jarosław, Leżajsk, Płazów, Przemyśl, Przeworsk, Ulanów), the State Archives in Rzeszów (e.g., Łańcut, Ropczyce, Rzeszów, Sokołów Małopolski, Tyczyn). A rich collection of town inventories can also be found in the State Archives in Radom, in the section on the Agriculture and State Estates of the Governorates of Radom, Kielce, Lublin and Siedlce (documentation of so-called state towns, namely former royal estates and ecclesial towns, e.g., Małogoszcz, Parczew, Szydłowiec) and at the Library of the National Ossoliński Family Facility in Wrocław (inventories stored prior to the Second World War at the Lviv Ossolineum, e.g., Biecz, Brzesko, Chyrów, Domaradz, Dynów, Jezierzany, Pilzno, Trembowla).

A rich collection of economic inventories is held by Ukrainian archives and libraries, especially those in Lviv. The Central State Historical Archives of Ukraine in Lviv houses such documentation in several archival sections. The greatest amount of inventories was collected in fonds 134: the Collection of documents concerning noble estates from the Ruthenian, Volhynian, Podolian and other voivodeships (e.g., Bełz, Brzozdowce, Brody, Chorostków, Gwoździec, Leszniów, Niżniów,

tyń, Sasów, Stanisławczyk, Złoczów, Złoty Potok). Inwentarze pojedynczych miast i miasteczek można również znaleźć w aktach grodzkich (np. halickich – Tłumacz), w aktach miast (Firlejów, Lwów), dokumentach Namiestnictwa Galicyjskiego (Jaworów, Kołomyja, Zaleszczyki), Galicyjskiej Krajowej Dyrekcji Skarbu (Brzostek), Tabuli Krajowej (Mielnica, Przecław, Wybranówka), a także w aktach podworskich (fondy 181: Lanckorońscy i 836: Teterowie) oraz w Kolekcji dokumentów dotyczących sprzedaży majątków królewskich i kościelnych (Budzanów, Bohorodczany, Buczacz, Horodenka, Kamionka Strumiłowa, Kutkorz, Kuty, Mikołajów, Nadwórna, Rohatyn, Strusów, Śniatyn, Trembowła, Złoczów).

W Archiwum Obwodowym we Lwowie, w fondzie 3: Magistrat królewskiego stołecznego miasta Lwowa, zachowały się opisy miasta z przedmieściami z 1787.

Inwentarze miast znajdują się też w zbiorach Lwowskiej Narodowej Naukowej Biblioteki im. Wasyla Stefanyka (dawnej Ossolineum), zwłaszcza w zbiorach rękopisów Aleksandra Czołowskiego (Biały Kamień, Czortków, Dobromil, Dźwinogród, Gródek, Kołomyja, Magierów, Nawaria, Nizniów, Rudki, Tłumacz, Toporów, Uhnów, Żmigród).

Inwentarze pojedynczych majątków zawiera również dział rękopisów Biblioteki Naukowej Lwowskiego Narodowego Uniwersytetu im. Iwana Franki (Otynowice i Horodyszczce).

Niewielki zbiór inwentarzy odnaleźć także można w Österreichische Staatsarchiv, tj. w Finanz und Hofkammerarchiv w Wiedniu. Znajdują się tam inwentarze miast kameralnych (dawnych królewskich), w tym Bóbrki, Bohorodczan, Bolechowa, Doliny, Drohobycza, Peczenizyna, Pistynia i innych.

Obertyń, Sasów, Stanisławczyk, Złoczów, Złoty Potok). Inventories of individual towns and small towns can also be found in municipal file collections (e.g. of Halych—Tłumacz), in the files of cities (Firlejów, Lviv), the documents of the Galician Governorate (Jaworów, Kołomyja, Zaleszczyki), the Galician State Treasury Directorate (Brzostek), the State Tabula (Mielnica, Przecław, Wybranówka), as well as post-manorial files (fonds 181: the Lanckoroński family and 836: the Teter family) and the Collection of documents concerning the sale of royal and ecclesial estates (Budzanów, Bohorodczany, Buczacz, Horodenka, Kamionka Strumiłowa, Kutkorz, Kuty, Mikołajów, Nadwórna, Rohatyn, Strusów, Śniatyn, Trembowła, Złoczów).

In the District Archives in Lviv, in fonds 3: Magistrate of the royal capital city of Lviv, descriptions of the city and its suburbs from 1787 have survived.

Inventories of towns are also stored in the collection of the Vasyl Stefanyk Lviv National Academic Library (formerly known as the Ossolineum), especially in the collection of Aleksander Czołowski's manuscripts (Biały Kamień, Czortków, Dobromil, Dźwinogród, Gródek, Kołomyja, Magierów, Nawaria, Nizniów, Rudki, Tłumacz, Toporów, Uhnów, Żmigród).

Inventories of individual estates are also included in the manuscripts section of the Ivan Franko Lviv National University Academic Library (Otynowice and Horodyszczce).

A small collection of inventories can also be found in the Österreichische Staatsarchiv, namely in the Finanz und Hofkammerarchiv in Vienna. They include the inventories of cameral towns (former royal towns), including Bóbrki, Bohorodczan, Bolechowa, Doliny, Drohobycza, Peczenizyna, Pistynia and others.

Bibliografia / References (obejmuje wyłącznie źródła archiwalne, teksty źródłowe i opracowania cytowane w artykule)

Archiwalia / Archive materials

Archiwum Państwowe w Kielcach

Archiwum Ordynacji Myszkowskich, sygn. 484.

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie

fond 134: Kolekcja dokumentów dotyczących majątków szlacheckich z terytorium ruskiego, wołyńskiego, podolskiego i innych województw, opis 2 sprawy: 497, 560, 573, 719

fond 146: Namiestnictwo Galicyjskie, opis 18 sprawa 1248, opis 78 sprawa 378, opis 88 sprawa 183, opis 102 sprawa 1

fond 166: Tabula Krajowa, opis 1 sprawa 5287

fond 836: Treterowie, opis 1 sprawa 1004.

Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka im. Wasyla Stefanyka

fond 141: Rękopisy Aleksandra Czołowskiego, opis 1 sprawy: 1180, 1273.

Teksty źródłowe / Source texts

Inwentarze dóbr ziemskich województwa krakowskiego 1567–1700. Wybór z ksiąg relacji grodu krakowskiego, opr. Adam Kamiński, Aniela Kiełbicka, Stanisław Pańków, Warszawa 1956.

Opisy przedmist' Lwowa XVI–XVIII stolić, oprac. Andrij Fełoniuk, Lwów 2014.

Źródła i materiały do dziejów szlachty województwa sandomierskiego w XVI–XVIII wieku, t. 2: *Inwentarze dóbr ziemskich z XVII–XVIII wieku* (cz. 1), wstęp i oprac. Jacek Pielas, Kielce 2013.

Źródła i materiały do dziejów szlachty województwa sandomierskiego w XVI–XVIII wieku, t. 2: *Inwentarze dóbr ziem-*

skich z XVII–XVIII wieku (cz. 2), oprac. Katarzyna Justyniarska-Chojak, Jacek Pielas, Kielce 2016.

Opracowania / Secondary sources

- Aleksandrowycz Wołodmyr, *Opys zamku w Brodach 1689 roku*, „Ukrajinskyj archeograficznyj szczoricznyk” 2004, nr 8/9.
- Atamanenko Wiktor, *Inventari kak istocznik po sotsialno-ekonomycznej istoriji horodow Ukrainy XVI–XVIII w. (na materialach h. Ostroha)*, Dnepropetrowsk 1988.
- Betlej Andrzej, *Pałac w Teofilpolu w świetle inwentarzy XIX-wiecznych*, Kraków 2016.
- Blyznjak Mykoła, *Inwentar mista Ostroha 1724 roku*, „Naukowi Zapysky Natsionalnoho Uniwersytetu Ostrozka Akademija. Istoryczni Nauky”, wyp. 27, Ostroh 2018.
- Bożyk Izabela, Jastrzębski Cezary, Massalski Adam, *Dzieje i kultura miasta Pińczowa do 1981 roku*, Pińczów 2018.
- Drzewiecki Bartosz, Stańczyk Sebastian, *Inwentarz z opisem ratusza Kazimierza pod Krakowem z 1792 r.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2019, t. 64 (3).
- Fel'onjuk Andrij, *Inwentarni opysy dworiv na przedmistsjach Lwowa ostannjoi tretyni XVIII stolittja*, „Zapysky Naukowoho Towarystwa imeni Szewczenka”, t. 255: *Praci Komisiji architektury i mistobuduwannja*, Lwiv 2008.
- Głowacka Anetta, *Inwentarze majątkowe jako źródło do poznania sytuacji kobiet w małych miastach Rzeczypospolitej szlacheckiej*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2004, t. 52 (1).
- Jewuła Łukasz, *Na styku kultur i narodów. Galicyjskie miasta i miasteczka w józefińskim katastrze gruntowym*, red. Krzysztof Ślusarek, t. 27: *Lesznię, Mielnica, Uście Biskupie i Zaleszczyki*, Kraków 2020.
- Justyniarska-Chojak Katarzyna, *Inwentarze pośmiertne z małych i średnich miast Małopolski (w XVI–XVIII wieku)*, Kielce 2020.
- Kargol Tomasz, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, Kraków 2012.
- Lehun Jurij, *Hospodarski inventari jak dżerelo do henealohiji selan Podillja*, „Zapysky Naukowoho Towarystwa imeni Szewczenka”, t. 252: *Praci komisiji specjalnych (dopomiznych) istorycznych dyscyplin*, Lwiv 2006.
- Lepucki Henryk, *Działalność kolonizacyjna Marii Teresy i Józefa II w Galicji 1772–1790*, Lwów 1938.
- Lewalski Krzysztof, *Inwentarz mienia – źródło do badań nad majątkiem osobistym duchowieństwa parafialnego w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX w.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 65 (2), 2017.
- Lubczyński Mariusz, *Miasto Secemin w świetle inwentarza z roku 1795*, [w:] *Miasta i miasteczka wschodniej części Galicji pod koniec XVIII wieku*, t. 7: *Miasta na pograniczach – konteksty i odniesienia*, red. Tomasz Kargol, Bogdana Petryszak, Krzysztof Ślusarek, Kraków–Lwów 2020.
- Owsin'skij Jurij, *Majetkowyj kompleks Rzewuskich u Podil'skomu wojedodstwi Reczi Pospolytoji w XVIII stolitti*, „Wistyk Lwiw'skoho Uniwersytetu. Serija Istoryczna”, wyp. 44, Lwiv 2009.
- Pielas Jacek, *Wyposażenie i wystrój wnętrz szlachty sandomierskiej w XVII i pierwszej połowie XVIII wieku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2019, t. 67 (1).
- Polek Johann, *Joseph's II Reisen nach Galizien und Bukowina und ihre Bedeutung für letztere Provinz*, Czernowitz 1895.
- Proksa Michał, Zub Monika, *Rezydencja i zaplecze gospodarcze w dobrach biskupów przemyskich ob. łac. w Radymnie w świetle XVIII-wiecznych opisów inwentarzowych*, „Czasopismo Inżynierii Łądowej, Budownictwa i Architektury – Journal of Civil Engineering, Environment and Architecture” 2017, t. 34, z. 64.
- Tomaszewski Norbert, *Inwentarz zabudowań folwarcznych należących do rodziny Ciecierskich, sporządzony w 1854 roku*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” 2004, t. 52 (1).
- Wychowanets Taras, *Inwentar Ostroha na czastyni Ostrożczyny wid 1708 roku jak dżerelo z istorycznjoi topografii mista*, „Wisnyk Netiszynskoho Krajeznawczocho Muzeju”, Netiszyn 2003–2004, t. 2–3.
- Zub Monika, *Drewniana rezydencja rzymskokatolickich hierarchów przemyskich w Radymnie w świetle opisu Wacława Hieronima Sierakowskiego*, [w:] *Badania archeologiczne zespołów sakralnych w Karpatach*, red. J. Gancarski, Krosno 2016.
- Zub Monika, *Nowożytnie drewniane budownictwo mieszkalne w dobrach królewskich ziemi lwowskiej (XVII–XVIII wiek) w świetle inwentarzy*, [w:] *Archeologia okresu nowożytnego w Karpatach polskich*, red. J. Gancarski, Krosno 2008.

Źródła elektroniczne / Electronic sources

<https://www.archivinformationssystem.at/detail.aspx?ID=2228870>.
www.mapire.eu.

- ¹ Inwentarze dóbr ziemskich od dawna znajdują się w orbicie zainteresowań historyków. Dość często są też publikowane. Zob. m.in.: *Inwentarze dóbr ziemskich województwa krakowskiego 1567–1700. Wybór z ksiąg relacji grodu krakowskiego*, opr. A. Kamiński, A. Kiełbicka, S. Pańków, Warszawa 1956; *Źródła i materiały do dziejów szlachty województwa sandomierskiego w XVI–XVIII wieku*, t. 2: *Inwentarze dóbr ziemskich z XVII–XVIII wieku* (cz. 1), wstęp i oprac. J. Pielas, Kielce 2013; *Źródła i materiały do dziejów szlachty województwa sandomierskiego w XVI–XVIII wieku*, t. 2: *Inwentarze dóbr ziemskich z XVII–XVIII wieku* (cz. 2), oprac. K. Justyniarska-Chojak, J. Pielas, Kielce 2016; J. Owsinśkyj, *Majetkowy kompleks Rzewuśkich u Podilskomu wojedodstwi Reczi Pospolytoji w XVIII stolitti*, „Wistyłk Lwiwśkocho Uniwersytetu. Serija Istoryczna”, wyp. 44, Lwiv 2009, s. 59–72; J. Lehun, *Hospodarski inwentari jak dżerelo do he-nealohiji selan Podillja*, „Zapysky Naukowoho Towarytwa imeni Szewczenka” (dalej: „Zapyski”), Lwiv 2006, t. 252: *Praci komisiji specjalnych (dopomiżnych) istorycznych dyscyplin*, s. 648–662.
- ² Z obszerniej literatury przedmiotu zob. m.in.: W. Aleksandrowycz, *Opys zamku w Brodach 1689 roku*, „Ukrajinśkyj archeohraficznyj szchoricznyk” 2004, nr 8/9, s. 544–565; A. Betlej, *Pałac w Teofilpolu w świetle inwentarzy XIX-wiecznych*, Kraków 2016; B. Drzewiecki, S. Stańczyk, *Inwentarz z opisem ratusza Kazimierza pod Krakowem z 1792 r.*, „Kwartalnik Historii Kultury Materialnej” (dalej: „KHKM”) 2019, t. 64 (3), s. 337–357; N. Tomaszewski, *Inwentarz zabudowań folwarcznych należących do rodziny Ciecierskich, sporządzony w 1854 roku*, „KHKM” 2004, t. 52 (1), s. 99–112; M. Proksa, M. Zub, *Rezydencja i zaplecze gospodarcze w dobrach biskupów przemyskich ob. łac. w Radymnie w świetle XVIII-wiecznych opisów inwentarzowych*, „Czasopismo Inżynierii Łądowej, Budownictwa i Architektury – Journal of Civil Engineering, Environment and Architecture” 2017, t. 34, z. 64, s. 285–292; M. Zub, *Drewniana rezydencja rzymskokatolickich hierarchów przemyskich w Radymnie w świetle opisu Wacława Hieronima Sierakowskiego*, [w:] *Badania archeologiczne zespołów sakralnych w Karpatach*, red. J. Gancarski, Krosno 2016, s. 321–347.
- ³ Zob. m.in.: A. Głowacka, *Inwentarze majątkowe jako źródło do poznania sytuacji kobiet w małych miastach Rzeczypospolitej szlacheckiej*, „KHKM” 2004, t. 52 (1), s. 25–35; K. Justyniarska-Chojak, *Inwentarze pośmiertne z małych i średnich miast Małopolski (w XVI–XVIII wieku)*, Kielce 2020; K. Lewalski, *Inwentarz mienia – źródło do badań nad majątkiem osobistym duchowieństwa parafialnego w Królestwie Polskim na przełomie XIX i XX w.*, „KHKM” 2017, t. 65 (2), s. 257–266; J. Pielas, *Wyposażenie i wystrój wnętrz siedzib szlachty sandomierskiej w XVII i pierwszej połowie XVIII wieku*, „KHKM” 2019, t. 67 (1), s. 55–72; M. Zub, *Nowożytnie drewniane budownictwo mieszkalne w dobrach królewskich ziemi lwowskiej (XVII–XVIII wiek) w świetle inwentarzy*, [w:] *Archeologia okresu nowożytnego w Karpatach polskich*, red. J. Gancarski, Krosno 2008, s. 413–440.
- ⁴ W. Atamanenko, *Inwentari kak istocznik po sotsialno-ekonomičeskoj istoriji horodow Ukrainy XVI–XVIII w. (na materiałach h. Ostroha)*, Dnepropetrowsk 1988.
- ⁵ M. Blyznjak, *Inwentar miasta Ostroha 1724 roku*, „Naukowi Zapysky Natsionalnoho Uniwersytetu Ostrozka Akademia. Istoryczni Nauky”, Ostroh 2018, wyp. 27, s. 187–206.
- ⁶ A. Felonjuk, *Inwentarni opysy dworiv na przedmistsjach Lwowa ostannioji tretyni XVIII stolittja*, „Zapyski” 2008, t. 255: *Praci Komisiji architektury i mistobuduwannja*, s. 415–436; *Opysy przedmist' Lwowa XVI–XVIII stolit'*, oprac. A. Feloniuk, Lwiv 2014.
- ⁷ M. Lubczyński, *Miasto Secemin w świetle inwentarza z roku 1795*, [w:] *Miasta i miasteczka wschodniej części Galicji pod koniec XVIII wieku*, t. VII: *Miasta na pograniczach – konteksty i odniesienia*, red. T. Kargol et al., Kraków–Lwów 2020, s. 59–74.
- ⁸ T. Wychowanets, *Inwentar Ostroha na czastyni Ostrożczyzny wid 1708 roku jak dżerelo z istorycznoji topohrafiu miasta*, „Wistyłk Netiszynskoho Krajeznawczocho Muzeju”, Netiszyn 2003–2004, t. 2–3, s. 28–33.
- ⁹ W ostatnim czasie opublikowano np. inwentarze miast prywatnych z obszaru województwa sandomierskiego: Denkowa, Lasocina, Nieznamierowic i Pacanowa. Zob.: *Źródła i materiały do dziejów szlachty województwa sandomierskiego w XVI–XVIII wieku*, t. 2: *Inwentarze dóbr ziemskich z XVII–XVIII wieku* (cz. 1), wstęp i oprac. J. Pielas, Kielce 2013.
- ¹⁰ Archiwum Państwowe w Kielcach (dalej: AP Kielce), Archiwum Ordynacji Myszkowskich (dalej: AOM), sygn. 484, k. 1.
- ¹¹ Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie (dalej: CPAHUL), f. 134: Kolekcja dokumentów dotyczących majątków szlacheckich z terytorium ruskiego, wołyńskiego, podolskiego i innych województw, opis 2 sprawa 497, k. 2v. (w dalszej części artykułu stosujemy skrócony zapis sygnatur akt z archiwów i bibliotek Ukrainy: f. 134, o. 2, spr. 497; przy pierwszym cytowaniu nazwę zespołu archiwalnego podajemy w pełnym brzmieniu).
- ¹² W taki sposób scharakteryzowano stan dworu w Markopolu. Ibidem, k. 2.
- ¹³ Lwowska Narodowa Naukowa Biblioteka im. Wasyla Stefanyka (dalej: LNNB), f. 141: Rękopisy Aleksandra Czolewskiego, o. 1, spr. 1180, k. 1.
- ¹⁴ CPAHUL, f. 134, o. 2, spr. 560, k. 18.
- ¹⁵ Wykaz osiadłości miał na celu oszacowanie przychodu właściciela z danin świadczonych przez posiadaczy miejskich nieruchomości. Świątynie i klasztory były z nich zwolnione, więc nie ujmowano ich w inwentarzach.
- ¹⁶ Na przełomie XVIII i XIX w. osiadłości gruntowe klasyfikowane były pod względem wielkości na: kmiece, nazywane najczęściej całogruntowymi (albo pół- i ćwierćgruntowymi) – o powierzchni od kilku do kilkunastu hektarów; zagrodnicze – złożone z domostwa i niewielkiego ogrodu, pastwiska, łąki, rzadziej pola ornego o łącznej powierzchni nie większej niż 1–2 hektary; chałupnicze – złożone z domu (chałupy) i przylegającego do niego niewielkiego ogródka.
- ¹⁷ Grupa mieszczan i przedmieszczan obejmowała wyłącznie chrześcijan. CPAHUL, f. 836: Treterowie, o. 1, spr. 1004, k. 1–8.
- ¹⁸ CPAHUL, f. 146: Namiestnictwo Galicyjskie, o. 88, spr. 183, k. 28–34.
- ¹⁹ CPAHUL, f. 134, o. 2, spr. 573, k. 1–4v.
- ²⁰ LNNB, f. 141, o. 1, spr. 1273, k. 1–11v.
- ²¹ CPAHUL, f. 166: Tabula Krajowa, o. 1, spr. 5287, k. 19–49.
- ²² CPAHUL, f. 134, o. 2, spr. 719, k. 1–6.
- ²³ CPAHUL, f. 146, o. 78, spr. 378, k. 85–94v; o. 88, spr. 183, k. 28–34, nlb.
- ²⁴ Kolonia niemiecka w Zaleszczykach powstała już w latach 50. XVIII w.; zob. H. Lepucki, *Działalność kolonizacyjna Marii Teresy i Józefa II w Galicji 1772–1790*, Lwów 1938, s. 27–28.
- ²⁵ Fabryka sukna w Zaleszczykach wybudowana została w 1750; ibidem, s. 28.
- ²⁶ Kuchnię zapewne wzniesiono przed wizytą cesarza Józefa II, który w czasie podróży po Galicji w 1780 odwiedził także

Zaleszczyki; zob. J. Polek, *Joseph's II Reisen nach Galizien und Bukowina und ihre Bedeutung für letztere Provinz*, Czernowitz 1895, s. 19.

²⁷ E. Jewuła, *Na styku kultur i narodów. Galicyjskie miasta i miasteczka w józefińskim katastrze gruntowym*, pod red. K. Ślusarka, t. 27: *Leszniów, Mielnica, Uście Biskupie i Zaleszczyki*, Kraków 2020, s. 71.

²⁸ CPAHUL, f. 146, o. 18, spr. 1248, k. 1–14.

²⁹ AP Kielce, AOM, sygn. 484, s. 1–49.

³⁰ Oprócz Wielopolskiego wydzielone części miasta należały do miejscowych parafii rzymskokatolickiej i klasztoru Re-

formatów; CPAHUL, f. 146, o. 102, spr. 1, t. 2, k. 56v.

³¹ W istocie Mirów był dzielnicą Pińczowa; zob.: I. Bożyk et al., *Dzieje i kultura miasta Pińczowa do 1981 roku*, Pińczów 2018, s. 18.

³² Zapewne chodzi o powstanie kościuszkowskie.

³³ Chodzi o zbudowaną w XV w. przez Oleśnickich, przebudowaną na przełomie XVI i XVII w. przez Myszkowskich rezydencję obronną, która w drugiej połowie XVIII w. opadła w ruinę.

³⁴ T. Kargol, *Odbudowa Galicji ze zniszczeń wojennych w latach 1914–1918*, Kraków 2012, s. 27.

Streszczenie

W artykule omówiono wykorzystanie inwentarzy ekonomicznych z przełomu XVIII i XIX w. do badań nad odtworzeniem infrastruktury budowlanej miast. Zagadnienie przedstawiono na podstawie analizy kilkudziesięciu inwentarzy miast i miasteczek z obszaru I i III zaboru austriackiego, m.in. Jezupola, Markopola, Mielnicy, Niżniowa, Obertyna, Opoczna, Pacanowa, Pińczowa, Przecławia, Sasowa, Toporowa, Zabłotowa i Zaleszczyk. Tekst składa się z trzech części. Pierwsza omawia konstrukcję inwentarzy ekonomicznych i szczegółowo charakteryzuje zawartość ich elementów (ogólny opis dóbr i zabudowań, wykaz gruntów, wyszczególnienie osiadłości i mieszkańców, opis powinności poddańczych i sumariusza intryty). W drugiej na dwóch przykładach (Zaleszczyki i Pińczów) przedstawiono sposób interpretacji i wykorzystania inwentarzy do odtworzenia infrastruktury budowlanej miast. Część ostatnia zawiera garść praktycznych wskazówek na temat miejsc przechowywania inwentarzy ekonomicznych z badanego obszaru.

Abstract

This paper discusses the use of economic inventories from the end of the eighteenth and the beginning of the nineteenth century in research on the recreation of the architectural infrastructure of towns and cities. This subject has been presented on the basis of an analysis of several dozen inventories of cities and towns from the territory of the first and third Austrian partition, including Jezupol, Markopol, Mielnica, Niżniów, Obertyn, Opoczno, Pacanów, Pińczów, Przecław, Sasów, Toporów, Zabłotów and Zaleszczyki. This text consists of three sections. The first discusses the structure of economic inventories and offers a detailed characterization of their elements' content (a general overview of a property, a description of buildings, land records, a residences and resident record, an overview of subject duties, an income summary). The second, based on two cases (Zaleszczyki and Pińczów), presents a method of inventory interpretation and use in recreating the architectural infrastructure of cities. The final section includes a handful of practical guidelines on the places where a given territory's economic inventories are stored.